

szer. A portugál korporatív állam párt nélküli államként született. Carmona államfő, a nemzeti forradalomban győztes tábornokok és a nép nagy többsége szentül meg voltak győződve arról, hogy a portugál állam több évtizedes zűllésének, bomlásának okai egyedül a hivatásos politikusok és a szertehúzó, egymás ellen acsarkodó politikai pártok. Az új rendszer tehát kifejezetten pártellenes alakulatként jött létre. Kormányzó párt sem alakult. De már 1930-ban megszületett változatlanul a pártellenesség jegyében az a politikai szerkezet, a „nemzeti unió”, amelynek hivatása a totális államok egységpártja szerepének betöltése lett. Két évvel később külön rendeletben szabályozta a kormány ennek a pártellenes egységpártnak a szervezetét. A spanyol polgárháború idején megalakult az olasz pártmilitáriához hasonló feladatkört betöltő portugál polgárőrség is. Mindkét szervezet belső szükségességként a népszéles rétegeiből nőtt ki és csak később részesült kormányelismérésben.¹

A fasiszmus mindenekelőtt a politikai szerkezetben egységes és erős Olaszországot teremtette meg. A fasiszta politikai egység alapján végtelen gonddal, évtizedekre szóló, messzetekintő tudományos és gyakorlati előkészítő munkával épült ki azután az állam korporatív szerkezete. 1926 április 3-án jelent meg a fasiszta szindikális-korporatív rend alaptörvénye. 1927-ben a Carta del Lavoro. 1930-ban alakult meg a korporációk országos tanácsa. 1934-ben kezdte meg működését a 22 korporáció. 1938 a fassók és korporációk kamarájának születési éve. Szinte szertartásos szabályossággal négy-négy éves előkészítő periódusok után jöttek létre a korporatív államot megvalósító nagy törvényhozási intézkedések. Az 1938 után következő negyedik év, 1942, már nem lehetett a békés továbbépítés éve. Mégis történt valami, ami joggal tekinthető korszakosnak a fasiszta korporatív államszerkezet élettörténetében. 1942-ben indult meg nagy erővel a korporatív rendszer bírálati elemzése a fasiszta sajtó hasábjain. A háború felszínre hozta a lappangó nehézségeket, ellentéteket. Az olasz folyóiratokban a korporatív rendszer gyakorlatát élesen bíráló cikkek jelentek meg. Nem antifasiszta elemek, hanem kipróbált fasiszták cikkei voltak ezek és a fasiszta párt-hoz szoros közelségben álló előkelő folyóiratok, a Critica Fascista és a Civiltà Fascista adtak elsősorban teret a bíráló hangoknak. „A bírálat a forradalom a maga folytonos előrehaladásában. A bírálat cselekvés. És mi a párt, ha nem cselekvés?” – írja Giuseppe Bottai a Critica Fascista 1943 május 15-i számában.

Nem véletlen, hogy éppen a Critica Fascista - Bottai lapja – indította el a korporatív szervezési gyakorlat bírálatával foglalkozó cikkek sorozatát egy döntetűs, szerző megnevezése nélkül közreadott rövid közleménnyel 1942 áprilisában. A közlemény a többi között a következőket írja: „Az 1926 április 3-i törvény a hivatási szervezetek önkormányzatának törvénye volt. A Carta del Lavoroban és a fasiszta törvényekben testet öltött korporatív elméletnek megfelelően ma is a hivatási szervezetek önkormányzata a rendszer alapja... Ha a korporációknak a szindikátusokon kell felépülniük, a szindikátusok viszont nem lehetnek mások, mint a hivatási csoportok érdekeinek élő kifejezései. De nem ez valósul meg akkor, ha az önkormányzat elvét elfeledik vagy elárulják. Nos, – a szindikális élet gyakorlatában ez történt.*”

A Critica Fascista cikke körül egyre tovább gyűrűző vitairódalom hullámai bontakoztak ki. A Civiltà Fascista 1942 júniusi számában Vittorio Zincone „Sindaciale confederazione, corporazione” című cikkében érdekes,

¹ Civiltà Fascista, 1942 szeptember, 722 1.

TEKINTÉLYI ELV ÉS HIVATÁSI ÖNKORMÁNYZAT

A liberális szabadelvűség parlamentáris államrendszerének helyét a tekintélyi elv alapján felépült új államszerkezetek foglalják el Európa számos országában. A tekintélyi elv uralomra jutása nem jelenti szükségképpen az egyének és csoportok alkotmányosan biztosított önállóságának, önkormányzatának megszüntetését. Az új államrendszerek közül a korporatív államok kifejezetten arra törekednek, hogy összehangolják a tekintélyi elvet az önkormányzati elvvel. Korporatív rend a foglalkozások, hivatások alapján kiépített gazdasági-társadalmi önkormányzatok rendje. Az állam nem korporatív, ha alapépítményét nem ilyen hivatási önkormányzati rend alkotja.

Ezidőszerint a két legkiforrottabbnak tekinthető korporatív állam: Olaszország és Portugália. A tekintélyi elv és az önkormányzati elv a két államban nem jelentkezett egyforma sorrendben és egyforma erővel. A tekintélyi államok legfőbb jellemzője az egypártrend-

átfogó képet ad arról, hogyan történt a gyakorlatban az érdekképviseleti önkormányzat elvének említett „elárlása”. Abból indul ki, hogy az 1926 áprilisi harmadiki törvény a kollektív szerződést tette a szakmai egyesületek életének központjává. A kollektív szerződéseket munkaadók és munkások szervezetei kötik. Tehát élesen el kellett különíteni egymástól a munkaadókat és a munkásokat, így kerültek kézkezi munkájukból élő kisiparosok tömegével a „munkaadók” táborába, holott sokkal inkább a munkások között lett volna a helyük. Nagyobb baj azonban a kényszerű bürokratizálódás. A kollektív szerződések az állam által elismert jogszabályok. Szerkesztésük igen alapos jogi és közgazdasági műveltséget kíván meg. A munkások szindikális szervezetei rákényszerültek arra, hogy jogi és közgazdasági szakemberek állandó segítségét vegyék igénybe. E nélkül a kollektív szerződések kötésénél, kiegészítéseknél, alkalmazásánál az érdekelt munkaadói képviselőkkel szemben feltétlenül hátrányos helyzetbe kerültek volna. A régi szindikális élet által kitermelt munkásvezetők mellett egyre nagyobb szerepet nyertek így a kívülről beáramlott értelmiségiek, akik kitermelték az igazi és valószínű szindikális bürokráciát. A munkások széles rétegei fokozatosan hozzászórtak ahhoz, hogy a szindikátust ne munkásegyletnek, hanem hivatalnak tekinték. Vizsgálatai eredményeként Zincone az olasz korporatív törvényhozási intézkedések teljes felülvizsgálatát sürgeti. A kérdéssel bőven foglalkoztak ezután különösen a „Roma Fascista”, a „L'economia Italiana”, a „Carattere” és az „Archivio distudi corporativi” folyóiratok. A viták eredményeit Vincenze Mazzei a következő öt pontban foglalta össze a Civiltà Fascista hasábjain.

a) Szakadás van a szindikális-korporatív rendszer elmélete és gyakorlata között.

b) Ennek a szakadásnak a kiindulópontja az a tény, hogy a szindikális szervezethez, amely mint szakmai önkormányzatok rendszere született, keletkezésekor tehát decentralizált és választó jellegű volt – de jure ilyen maradt, de facto ellenben központosítottá és tekintélyelvi jellegűvé változott.

c) A központosított szerkezet velejárójaként végszükszerűen következett be a rendszer elbürokratizálódása és a helyi érdekképviseleti szervezet, a szindikátus átalakulása egyesületből hivattalá.

d) A helyi szervezetek elsorvadásával egyidőben vízfejjé növekedtek a központi szervek, a konfederációk. Ezek magukba olvasztják – minden törvényes intézkedés ellenére – az országos szakmai szervezeteket, a federációkat is. Ez utóbbiak ugyancsak elvesztik önállóságukat.

e) A háború megkövetelte a gazdasági élet erős szabályozását. De nem a korporatív önkormányzatok oldották meg ezt a feladatot, hanem az egyre inkább államivá váló bürokrácia. A termelés szabályozása nem a termelők önszabályozásának formájában valósult meg, hanem tekintélyelvi és bürokratikus szabályozásként.

A meglévő szindikális-korporatív gyakorlat helyességét védők táborából a legfigyelemreméltóbb fejtegetések Giuseppe Landinak, az ipari munkások konfederációja országos elnökének tollából jelentek meg. Landi szerint a fasiszta hivatási szervezethez nem követhette mindig egyedül természetes céljait. Alá kellett rendelnie magát a birodalomépítés magasabbrendű céljának és áldozatokat kellett hoznia önállóságának rovására is a nagy nemzeti erőfeszítések szolgálatában. A háború felkötözött követelményei kifejezetten hivatalnoki munkát követelő feladatok sorozatát hárították a szindikátusokra. Ilyenek különösen: a munkások megfelelő élelmezési

¹ Civiltà Fascista, 1942 szeptember.

ellátásának gondja, a külföldön és a tengerentúl dolgozó munkások ruhaneműekkel való ellátása, a munkaközvetítés, a biztosítási védelem fokozása, szorosabb együttműködés a munkaadói szervezetekkel. A vitában leggyakrabban felhozott vádak a következő érvekkel védi ki:

a) Az elbürokratizálódás látszatának legfőbb oka a hivatali-igazgatási és az érdekképviseleti feladatkörök összekeveredése. Gyakran megtörténik, hogy a szakmai csoportok képviselői egyben a szervezetek hivatalnokai is. A munkások konfederációi azon vannak, hogy megakadályozzák ilyen esetek előfordulását.

b) Az a vád, hogy nem elég szakszerű a szindikátusok ügyvitel, ellentmond az előbbinek. Hogyan lehetne fejleszteni a szindikális ügyintézés szakszerűségét, ha nem a hivatali gépezet tökéletesítése útján?

c) A szindikális szervezetek a mostani vita megindulása előtt is már bőven foglalkoztak az érdekképviseleti választások és a bürokratizálódás kérdéseivel. A választások az alapszabályoknak megfelelően folytak le egészen a jelenlegi háború megkezdésének az idejéig. A tömegek érdeklődésének megfigyeltetése egyáltalán nem magyarázható a választási formák betartásának hiányosságával.

A vita szétterjedt és felölelte a szindikális-korporatív szervezési gyakorlat valamennyi alapvető problémáját. A lényeg mégis a hivatási önkormányzat és a tekintélyelv között való ellentét kérdése maradt. Kifejezetten ezt az alapvető problémát vette bonckés alá Vittorio Zincone „Autoritarismo e autogoverno” című közleményében.¹ Fejtegetéseinek eredménye a következő:

Háromféle megoldás lehetséges.

A) Teljes összeférhetlenség áll fenn tekintélyelviség és önkormányzat között. Tehát vagy egyedül a tekintélyelviség vagy egyedül az önkormányzat elve alapján kell szabályozni mindent.

B) A tekintélyelviségnek is és az önkormányzatnak is megvan a maga önálló szerepköre az állam életében. Ennek a feltevésnek az alapján kétféle eljárással lehet helyrehozni a szindikális-korporatív szervezési gyakorlat jelenlegi hibáit. 1. Végre kell pontosan hajtani a törvényes rendelkezéseket. Lényeges szerkezeti változtatásokra nincs szükség. 2. Alapos felülvizsgálatnak kell alávetni az összes korporatív szervezetet és élesen el kell különíteni egymástól a tekintélyi és az önkormányzati elv hatóterületét. Lehetetlenné kell tenni a tekintélyelv alapján működő hivatalnokok számára, hogy egyszemélyben választott érdekképviseleti tisztségviselők is legyenek. Intézményesen meg kell akadályozni, hogy önkormányzati tisztségek betöltése a tekintélyelv képviselőinek akaratelhatározásától függessen, vagy fordítva.

C) A harmadik föltevés szerint nem érkezett még el az a történeti pillanat, amikor bele kell nyúlni a tekintélyi és az önkormányzati elv viszonyának kérdésébe.

A háború kétségkívül nem a legkiválóbb alkalom nagy reformok keresztülvételére, az államszerkezet alapintézményeinek gyökeres átalakítására. De a viták nem is igazolták, hogy az olasz szindikális-korporatív rend megérett volna a teljes újjáalakításra. Az bizonyos, hogy az idők folyamán eltolódás következett be a tekintélyelv irányában az önkormányzati elv rovására. Tullio Cianetti, a konfederációk új minisztere vállalta a feladatot, hogy visszatérítse a helyes mederbe a szindikális-korporatív fejlődést. Mindenekelőtt elrendelte a szindikális szervezetek vezető tisztségeinek megújítását és pontos utasításokat adott mind az egyéni, mind a kollektív munkaviszállyoknak a helyi szindikális tagozatok útján történő közvetlen elintézésére. Harcot indított a túlzott elhiva-

¹ Critica Fascista, 1943 január 1.

talosodás és a túlzott központosítás ellen. A Cianetti-rendszer szabályokat a *Critica Fascista* ez év június 1-i számában „Visszatérés a szindikátushoz” című vezércikkében méltatta.

Portugália példájából láttuk, hogy az egységes hivatási szervezethez épülő egységes állam szükségképpen megeremti a politikai egység intézményi kereteit is. A legújabb olasz fejlődés viszont az önkormányzati elv nélkülözhetetlenségét, kikapcsolhatatlan volta igazolja. A „korporatív állam” virágzása elképzelhetetlen a tekintélyi és az önkormányzati elv együttes jelei és harmóniája nélkül. De mindezen túl igazat kell adnunk a *Civiltà Fascista* 1943 májusi száma „Figylő” rovata cikkírójának, aki szerint „a szociális kérdés elsősorban nevelési kérdés” – a szindikális-korporatív rendszer problémáinak teljesértékű megoldása a „szociális nevelés”-től remélhető. Valóban a nagy hatósugarú szociális szellemű nevelés teremtheti meg egyedül a bizalomnak azt a légkörét, amely nélkül valódi társadalmi együttműködés ki nem épülhet és gyümölcsöt nem hozhat. Egyedül a bizalom légkörében vállalhatják magukra társadalmi önkormányzatok nagyjelentőségű közfeladatok végrehajtását – függetlenségük teljes megőrzése mellett. Egyedül a bizalom légkörében épülhet ki őszinte együttműködés a munkaadói és munkásszervezetek, valamint az érdekelt állami hivatalok között. A tekintélyi elv és az önkormányzati elv között való belső ellentét egyedül a bizalom, a szinte testvéri egyetértés légkörében oldódhat fel teljesen. Ennek a légkörnek, vagy az ezzel ellentétes féltékenykedő, bizalmatlankodó, felelősségvállalástól irtózó légkörnek kialakítói és hordozói – az emberek. Ennek a felismerésnek a jegyében fogantak Cianetti nagyjelentőségű intézkedései is.

Vízy András